

XÂY DỰNG QUY TRÌNH VÀ GỢI Ý CÁC CHỦ ĐỀ TRONG DẠY HỌC GIÁO DỤC CÔNG DÂN Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG THEO HƯỚNG TÍCH HỢP LIÊN MÔN

Hồ Thanh Hải

Khoa Giáo dục Chính trị - Trường Đại học Sư phạm Đà Nẵng

TÓM TẮT:

Dạy học tích hợp liên môn hiện đang được các trường trung học phổ thông trên toàn quốc nghiên cứu và áp dụng. Đây là một chủ trương mới của Bộ Giáo dục và Đào tạo nên nếu giáo viên, sinh viên sư phạm không được trang bị kiến thức tốt sẽ gặp nhiều khó khăn khi thực hiện. Trên cơ sở lý luận chung về dạy học tích hợp liên môn, bài viết trình bày quy trình thiết kế một số chủ đề dạy học giáo dục công dân, qua đó đưa ra những gợi ý về việc tích hợp liên môn Giáo dục công dân cùng các bộ môn khác trong trường phổ thông nhằm vận dụng kiến thức liên môn vào tổ chức giờ dạy theo định hướng phát triển năng lực học sinh, nâng cao chất lượng giảng dạy, đáp ứng yêu cầu đổi mới kiểm tra, đánh giá.

Từ khóa: tích hợp, giáo dục công dân, năng lực, thiết kế.

1. Đặt vấn đề

Để góp phần thiết thực trong công tác đổi mới giáo dục hiện nay, một trong những xu thế phát triển chương trình sách giáo khoa phổ thông sau năm 2015 là tích hợp nội dung các môn học tự nhiên và môn học xã hội. Bởi lẽ, trong định hướng đổi mới căn bản và toàn diện giáo dục, dạy học theo hướng tích hợp là một trong những quan điểm giáo dục đã trở thành một xu thế tất yếu trong việc xác định nội dung bài học trong trường phổ thông và trong chương trình xây dựng môn học hiện nay. Nghị quyết số 29-NQ/TW ngày 04 tháng 11 năm 2013 của Hội nghị Trung ương 8 khóa XI về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa - hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế chỉ rõ: “Xây dựng và chuẩn hóa nội dung giáo dục phổ thông theo

hướng hiện đại, tinh gọn, bảo đảm chất lượng, tích hợp cao ở các lớp học dưới và phân hóa dần ở các lớp học trên; Giảm số môn học bắt buộc; Tăng môn học, chủ đề và hoạt động giáo dục tự chọn. Biên soạn sách giáo khoa, tài liệu hỗ trợ dạy và học phù hợp với từng đối tượng học, chú ý đến học sinh dân tộc thiểu số và học sinh khuyết tật” [6].

Dự thảo Chương trình giáo dục phổ thông tổng thể tháng 4 năm 2017 của Bộ Giáo dục và Đào tạo nêu rõ: “Chương trình giáo dục phổ thông bảo đảm phát triển phẩm chất và năng lực người học thông qua nội dung giáo dục với những kiến thức cơ bản, thiết thực, hiện đại; hài hòa đức, trí, thể, mỹ; Chú trọng thực hành, vận dụng kiến thức để giải quyết vấn đề trong học tập và đời sống; Tích hợp cao ở các lớp học dưới, phân hóa dần ở các lớp học trên; Thông qua các phương pháp, hình

thức tổ chức giáo dục phát huy tính chủ động và tiềm năng của mỗi học sinh, các phương pháp kiểm tra, đánh giá phù hợp với mục tiêu giáo dục và phương pháp giáo dục để đạt được mục tiêu đó” [4,tr.5]. Như vậy, việc dạy học tích hợp đang ngày càng được quan tâm đúng mức.

Cách dạy môn Giáo dục công dân (GD CD) ở cấp trung học phổ thông (THPT) từ xưa đến nay vẫn luôn là sử dụng việc tích hợp trong các môn học khác nhằm làm sáng tỏ vấn đề nội dung bài dạy. Nhưng việc tích hợp thường chỉ dừng lại ở việc liên hệ, chưa đi sâu vào việc lồng ghép và xử lý các nội dung liên môn, xuyên môn. Chính vì thế, trong quá trình xây dựng giáo án, thiết kế bài dạy học cần chú trọng đặc biệt về các quy trình tích hợp để giáo viên có thể thực hiện dạy học một cách thiết thực, hiệu quả hơn.

2. Giải quyết vấn đề

2.1. Một số khái niệm

Tích hợp là một hoạt động mà ở đó cần phải kết hợp, liên hệ, huy động các yếu tố có liên quan với nhau của nhiều lĩnh vực để giải quyết một vấn đề, qua đó đạt được nhiều mục tiêu khác nhau.

Dạy học “là một quá trình trong đó dưới vai trò chủ đạo tổ chức, điều khiển, thiết kế, chỉ đạo của người dạy, người học tự giác, tích cực, độc lập, sáng tạo, tự tổ chức, tự thiết kế, tự điều khiển hoạt động nhận thức nhằm thực hiện có chất lượng, hiệu quả các mục tiêu và nhiệm vụ dạy học” [5, tr.125].

Dạy học tích hợp là định hướng dạy học trong đó giáo viên tổ chức, hướng dẫn để học sinh biết huy động tổng hợp những kiến thức, kỹ năng,... thuộc nhiều lĩnh vực (môn học/hoạt động dạy học) khác nhau nhằm giải quyết các nhiệm vụ học tập; Thông qua đó hình thành những kiến thức, kỹ năng mới; Phát triển được những năng lực cần thiết, nhất là năng lực giải quyết vấn đề trong học tập và thực tiễn cuộc sống.

“Tích hợp” là nói đến mục tiêu của hoạt động dạy học, còn “liên môn” là đề cập tới nội dung dạy học.

Các mức độ của việc tích hợp:

Tích hợp ở mức độ thấp: lồng ghép những nội dung giáo dục có liên quan vào quá trình dạy học một môn học.

Ví dụ: Thực hiện tích hợp giáo dục đạo đức, học tập và làm theo tấm gương đạo đức Hồ Chí Minh; Giáo dục pháp luật; Giáo dục phòng chống tham nhũng; Chú trọng tuyên truyền, giáo dục chủ quyền quốc gia về biên giới, biển đảo; Sử dụng năng lượng tiết kiệm và hiệu quả; Bảo vệ môi trường; Đa dạng sinh học và bảo tồn thiên nhiên; Ứng phó với biến đổi khí hậu, phòng tránh và giảm nhẹ thiên tai; Giáo dục an toàn giao thông,...

Tích hợp ở mức độ tích hợp cao: xử lý các nội dung kiến thức trong mối liên quan với nhau, bảo đảm cho học sinh vận dụng tổng hợp các kiến thức để giải quyết các vấn đề trong học tập, trong cuộc sống, đồng thời tránh việc học sinh phải học lại nhiều lần cùng một nội dung kiến thức ở các môn học khác nhau.

Chủ đề tích hợp liên môn là những chủ đề có nội dung kiến thức liên quan đến hai hay nhiều môn học, thể hiện ở sự ứng dụng của chúng trong cùng một hiện tượng, quá trình trong tự nhiên hay xã hội.

Ví dụ: Kiến thức vật lý và công nghệ trong động cơ, máy phát điện; Kiến thức vật lý và hóa học trong nguồn điện hóa học; Kiến thức lịch sử và địa lý trong chủ quyền biển, đảo; Kiến thức ngữ văn và giáo dục công dân trong giáo dục đạo đức, lối sống... [1, tr1].

Dạy học theo hướng tích hợp liên môn mang lại rất nhiều ưu điểm như:

Các chủ đề liên môn, tích hợp có tính thực tiễn nên sinh động, hấp dẫn, có ưu thế trong việc tạo ra động cơ, hứng thú học tập cho học sinh.

Học sinh được tăng cường vận dụng kiến thức tổng hợp vào giải quyết các tình huống thực tiễn, ít phải ghi nhớ kiến thức máy móc.

Học sinh không phải học lại nhiều lần cùng một nội dung kiến thức ở các môn học khác nhau, gây quá tải, nhàm chán, không có được sự hiểu biết tổng quát cũng như khả năng ứng dụng của kiến thức tổng hợp vào thực tiễn.

Giảm tải cho giáo viên trong việc dạy các kiến thức liên môn trong môn học của mình; góp phần phát triển đội ngũ giáo viên bộ môn hiện nay đủ năng lực dạy học kiến thức liên môn, tích hợp trong chương trình sách giáo khoa mới.

2.2. Quy trình thiết kế tiến trình dạy học Giáo dục công dân trung học phổ thông theo hướng tích hợp liên môn

Hiện nay, việc thiết kế các chủ đề dạy học ở trường trung học phổ thông thường được tiến hành theo 5 bước sau:

Bước 1: Xác định nội dung chủ đề;

Bước 2: Xác định mục tiêu dạy học;

Bước 3: Lập bảng mô tả mức độ yêu cầu của các câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập nhằm kiểm tra, đánh giá năng lực của học sinh;

Bước 4: Biên soạn câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập nhằm kiểm tra, đánh giá năng lực và phẩm chất học sinh;

Bước 5: Thiết kế tiến trình dạy học.

Quy trình thiết kế nói trên đã thúc đẩy việc dạy học tích hợp và phân hóa, bám sát định hướng phát triển năng lực người học. Tuy nhiên, quy trình thiết kế chủ đề dạy học nói trên có một số hạn chế nhất định như chưa ưu tiên xác định các phương pháp/kỹ thuật dạy học phù hợp, việc xác định nội dung trước khi xác định mục tiêu dạy học cho thấy còn chịu ảnh hưởng của cách thiết kế bài dạy học theo định hướng nội dung trước đây,... Để khắc phục những hạn chế nêu trên, đồng thời căn cứ vào mục tiêu, nội dung và năng lực đặc thù của môn học, chúng tôi đề xuất quy trình thiết kế các chủ đề dạy học môn GD CD ở THPT bao gồm 6 bước sau:

Bước 1: *Xác định mục tiêu dạy học của chủ đề*

Ở bước này, trên cơ sở rà soát chuẩn kiến thức, kỹ năng, thái độ theo chương trình hiện hành và các hoạt động học dự kiến sẽ tổ chức cho học sinh theo phương pháp dạy học tích cực, cần xác định và chỉ rõ các năng lực học sinh cần đạt về nhận thức, thái độ, tình cảm và hành vi.

Bước 2: *Xác định nội dung chủ đề*

Nội dung của chuyên đề được xác định và chỉ ra thông qua: Những căn cứ lựa chọn chuyên đề (phân tích về việc lựa chọn nội dung trong chương trình và sách giáo khoa hiện hành để xây dựng chuyên đề dạy học, xác định câu hỏi/vấn đề chính cần giải quyết trong chuyên đề); liệt kê các mạch kiến thức chính của chuyên đề; thời lượng để thực hiện chuyên đề;...

Bước 3: *Lập bảng mô tả mức độ yêu cầu của các câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập nhằm kiểm tra, đánh giá năng lực của học sinh*

Với mỗi chủ đề đã xây dựng, xác định và mô tả 4 mức độ yêu cầu (nhận biết, thông hiểu, vận dụng thấp, vận dụng cao) của mỗi loại câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập có thể sử dụng để kiểm tra, đánh giá năng lực của học sinh trong dạy học mỗi chủ đề đã xây dựng.

Bước 4: *Xác định các phương pháp/kỹ thuật dùng để dạy học chủ đề*

Căn cứ vào mục tiêu, nội dung dạy học, đối tượng học sinh và bảng mô tả các mức độ yêu cầu của các câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập, lựa chọn và chỉ ra các phương pháp/kỹ thuật dạy học cụ thể dự kiến sẽ sử dụng để tổ chức các hoạt động dạy học chủ đề.

Bước 5: *Biên soạn câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập nhằm kiểm tra, đánh giá năng lực và phẩm chất học sinh*

Căn cứ vào mục tiêu dạy học, nội dung, bảng mô tả các mức độ yêu cầu của các câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập, biên soạn các câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập cụ thể theo các mức độ yêu cầu đã mô tả để sử dụng trong dạy học và kiểm tra, đánh giá.

Bước 6: *Thiết kế tiến trình dạy học*

Tiến trình dạy học mỗi chủ đề được tổ chức

thành các hoạt động học của học sinh để thực hiện ở trên lớp và ở nhà, mỗi tiết học trên lớp có thể chỉ thực hiện một số hoạt động trong tiến trình sư phạm của phương pháp và kỹ thuật dạy học được sử dụng.

Kế hoạch dạy học mỗi chuyên đề phải thể hiện rõ:

- Chuỗi hoạt động học của học sinh thể hiện tiến trình sư phạm của phương pháp dạy học tích cực được sử dụng. Các hoạt động học xoay quanh việc giải quyết câu hỏi/vấn đề chính của chuyên đề (đã trình bày ở bước 2).

- Mỗi hoạt động học là một nhiệm vụ học tập giao cho học sinh, thể hiện rõ: Mục tiêu, nội dung, phương thức hoạt động và đặc biệt là sản phẩm học tập mà học sinh phải hoàn thành.

- Với mỗi hoạt động học phải thể hiện rõ thiết bị dạy học/học liệu được sử dụng để thực hiện và hoàn thành sản phẩm học tập.

- Mỗi hoạt động học phải thể hiện rõ phương án kiểm tra, đánh giá quá trình và kết quả học tập của học sinh: Đánh giá quá trình hoạt động học và đánh giá sản phẩm học tập của học sinh. Trong phương án kiểm tra, đánh giá cần sử dụng các câu hỏi/bài tập/nhiệm vụ học tập đã được biên soạn và trình bày ở bước 5.

2.3. Một số gợi ý về xây dựng các chủ đề trong dạy học môn Giáo dục công dân ở trung học phổ thông

Khối lớp 10: Bài 15 “Công dân với một số vấn đề cấp thiết của nhân loại” liên quan đến môn Địa lý, Sinh học, Vật lý và Hóa học. Giáo viên dạy môn Giáo dục công dân có thể liên hệ với các giáo viên của bộ môn Địa lý, Sinh học, Vật lý và Hóa học cùng nhau xây dựng một chủ đề chung nhằm phục vụ cho việc dạy học.

Khối lớp 11: Bài 11 “Chính sách tài nguyên và bảo vệ môi trường” liên quan môn Địa lý, Sinh học, Vật lý và Hóa học. Giáo viên phổ thông của môn Giáo dục công dân có thể liên hệ với các giáo viên của bộ môn Địa lý, Sinh học, Vật lý và Hóa học cùng nhau xây dựng

một chủ đề chung nhằm phục vụ cho việc dạy học.

Khối lớp 12: Bài 9 “Pháp luật với sự phát triển bền vững” liên quan môn Địa lý, Sinh học, Vật lý và Hóa học. Giáo viên phổ thông của môn Giáo dục công dân có thể liên hệ với các giáo viên của bộ môn Địa lý, Sinh học, Vật lý, Quốc phòng an ninh và Hóa học, cùng nhau xây dựng một chủ đề chung nhằm phục vụ cho việc dạy học.

Chúng ta thấy rằng, cả 3 khối lớp 10, 11, 12 của môn Giáo dục công dân đều có thể tích hợp liên môn cùng một số nội dung của các bộ môn khác, tuy nhiên mỗi khối sẽ có vấn đề tích hợp khác nhau tùy theo lượng kiến thức cũng như trình độ nhận thức của mỗi khối. Trên cơ sở giáo viên các bộ môn ngồi lại cùng bàn bạc, xây dựng kế hoạch, nội dung dạy học và phân công nhiệm vụ, chuyên đề dạy học sẽ thú vị, hấp dẫn và lôi cuốn học sinh học tập hơn. Thêm vào đó, các giáo viên bộ môn ngày càng gắn bó với nhau hơn, chia sẻ kinh nghiệm chuyên môn để cùng nhau xây dựng một tập thể giáo viên vững mạnh, gắn kết trong mọi công tác chuyên môn của nhà trường.

3. Kết luận

Thực tiễn đã chứng tỏ rằng, việc thực hiện quan điểm tích hợp trong dạy học là một bước chuyển từ dạy học tiếp cận nội dung sang dạy học tiếp cận năng lực nhằm đào tạo con người có tri thức mới, năng động, sáng tạo trong giải quyết vấn đề của cuộc sống hiện tại. Dạy học tích hợp mang tính thực tiễn nên sinh động hấp dẫn, có ưu thế tạo động cơ hứng thú học tập cho học sinh, giúp học sinh áp dụng được nhiều kỹ năng, nền tảng kiến thức, đồng thời dạy học tích hợp giúp việc tìm kiếm thông tin nhanh hơn, thúc đẩy thái độ học tập tích cực của học sinh. Bên cạnh đó, người giáo viên THPT còn được nâng cao trình độ kiến thức thông qua hoạt động phối hợp tổ chức giảng dạy, biên soạn, kiểm tra đánh giá kết quả học tập của học sinh.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2015), *Tài liệu tập huấn dạy học tích hợp liên môn (Lĩnh vực khoa học xã hội (Dành cho CBQL và giáo viên trung học phổ thông))*, Hà Nội.
2. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2010), *Giáo dục công dân, Giáo dục an ninh quốc phòng 10, 11, 12*, Nxb Giáo dục, Hà Nội
3. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2010), *Vật Lý, Sinh học, Địa Lý, Hóa học, 10, 11, 12*, Nxb Giáo dục, Hà Nội
4. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2017), *Dự thảo chương trình giáo dục phổ thông tổng thể*, Hà Nội.
5. Đặng Vũ Hoạt, Hà Thị Đức (1996), *Lý luận dạy học đại học*, Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội.
6. Trần Thị Thanh Thủy (Chủ biên) (2016), *Dạy học tích hợp phát triển năng lực học sinh (Quyển 2)*, Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội.
7. Nghị quyết số 29-NQ/TW của Hội nghị Trung ương 8 khóa XI về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa - hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế ngày 04 tháng 11 năm 2013.